

**БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ В МОЗКУ ЩУРІВ З ІЗОЛЬОВАНОЮ
ГІПЕРГОМОЦИСТЕЇНЕМІЄЮ ЗА УМОВ МОДУЛЯЦІЇ ОБМІНУ
ГІДРОГЕНСУЛЬФІДУ**

Досліджено вплив модуляторів обміну гідрогенсульфіду (H_2S) – амінооксіацетату (інгібітора цистатіонін- β -синтази) та NaHS на біохімічні показники мозку щурів з ізольованою гіпергомоцистеїнемією (ГГЦ), індукованою введенням тіолактону гомоцистеїну (200 мг/кг 14 діб). Інгібування синтезу H_2S потенціює ГГЦ-індукований оксидативний стрес, енергодефіцит, розлади обміну аденозину в мозку тварин. Введення донора H_2S (NaHS) має протилежний ефект: підвищує активність антиоксидантних ензимів та вміст АТФ у мозку щурів із ГГЦ. Таким чином, система H_2S інтегрована в механізми пошкодження мозку за умов ГГЦ і розробка підходів до її корекції є перспективним напрямком подальших досліджень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: гомоцистеїн, гідрогенсульфід, мозок, амінооксіацетат, NaHS.

ВСТУП. Гідрогенсульфід (H_2S) – біологічно активний метаболіт, який утворюється в процесі метаболізму цистеїну і гомоцистеїну в тканинах мозку (гіпокампі, мозочку, корі, стовбурі мозку, церебральних судинах) та інших тканинах [13, 14]. H_2S виконує функції вазодилататора, нейромедіатора, антиоксиданта, антиагреганта, цитопротектора [13, 16]. Донори H_2S зменшують пошкодження мозку за умов експериментальної ішемії-реперфузії, гіпоксії, травми мозку [13, 16]. Порушення обміну H_2S можуть бути інтегровані в патогенез з нейродегенеративних та невроаскулярних захворювань, які часто асоціюються із синдромом гіпергомоцистеїнемії (ГГЦ) [8, 11]. Разом із тим, роль системи H_2S у реалізації нейротоксичної дії ГГЦ остаточно не з'ясовано.

Метою роботи було вивчити вплив модуляторів обміну H_2S (NaHS, амінооксіацетату) на стан прооксидантної та антиоксидантної систем, енергетичний обмін, показники нуклеотидного обміну в мозку щурів за умов ізольованої ГГЦ.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Досліди проведено на 38 білих лабораторних щурах-самцях масою 220–280 г. Тварини перебували в стандартних умовах з природним світловим режимом день/ніч, воду і корм отримували *ad libitum*.

© П. О. Юрченко, Н. В. Заїчко, 2015.

Тварин годували напівсинтетичною крохмально-казеїновою дієтою зі збалансованим вмістом усіх макро- та мікронутрієнтів [3]. Дослідження проведено відповідно до Загальних етичних принципів експериментів на тваринах, ухвалених на Першому національному конгресі з біоетики (Київ, 2001), та Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей (Страсбург, 1986). Тварин випадковим чином поділяли на групи по 8–10 особин у кожній.

Модель ізольованої ГГЦ створювали шляхом введення тіолактону D,L-гомоцистеїну ("Sigma", США) внутрішньошлунково в дозі 200 мг/кг маси протягом 14 діб. Двома групам тварин з ГГЦ з 10 до 14 доби вводили інгібітор цистатіонін- β -синтетази – амінооксіацетат (АОА) внутрішньочеревно в дозі 15 мг/кг 1 раз на добу або неорганічний донор H_2S – натрію гідрогенсульфід (NaHS) внутрішньочеревно в дозі 3 мг/кг 1 раз на добу. Дози та шляхи введення речовин запозичено з літератури, і вони не викликали загибелі щурів. Знеживлювали тварин методом декапітації під пропофоловим наркозом ("Fresenius Kabi", 60 мг/кг, внутрішньочеревно).

У гомогенатах мозку визначали вміст H_2S , активність NADPH-оксидази (КФ 1.6.3.1), тіоредоксинредуктази (КФ 1.8.1.9), супероксид-

дисмутази (СОД) (КФ 1.15.1.1), S-аденозилгомоцистеїнгідролази (КФ 3.3.1.1), метіонінаде-нозилтрансферази (КФ 2.5.1.6), глутаматцистеїнлігази (КФ 6.3.2.2), ТБК-активних продуктів, карбонільних груп протеїнів, відновленого глутатіону спектрофотометричними методами, як описано раніше [1, 2].

Активність 5'-нуклеотидази (КФ 3.1.3.5) і NTPD-ази (апірази, КФ 3.6.1.5) визначали за швидкістю утворення неорганічного фосфату при гідролізі АМФ та АДФ [5, 6], вміст аденілових нуклеотидів у депротейнізованому фільтраті мозку – хроматографічним методом [4], вміст гомоцистеїну в сироватці крові – за допомогою набору “Homocysteine EIA” (“Axis-Shield”, Англія).

Статистичний аналіз проводили з використанням t-критерію Стьюдента, для визначення зв'язків між показниками виконували кореляційний аналіз за Пірсоном. Вірогідними вважали дані при $p < 0,05$.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ. Введення тіолактону гомоцистеїну (200 мг/кг) на 14 добу викликало зростання сироваткового рівня гомоцистеїну в 3,25 раза, зниження рівня H_2S у мозку в 2,0 рази, що зумовило зменшення відношення H_2S /гомоцистеїн у 6,14 раза (табл. 1). Введення АОА підвищувало тяжкість ГГЦ (на 54,7 %), поглиблювало дефіцит H_2S у мозку (на 28,5 %), що спричинило більш значне зниження відношення H_2S /гомоцистеїн (на 42,8 %). Введення NaHS мало протилежний ефект – зменшувало виразність ГГЦ, підвищувало рівень H_2S у мозку (на 34,6 %) та істотно збільшувало відношення H_2S /гомоцистеїн (на 71,4 %).

ГГЦ індукувала розвиток оксидативного стресу в мозку щурів, про що свідчили зростання активності прооксиданта NADPH-оксидази, вмісту ТБК-активних продуктів та карбонільних протеїнів (на 92,9; 85,2 та 64,8 %), зниження активності антиоксидантних ензимів – СОД, тіоредоксинредуктази, глутаматцистеїнлігази та вмісту відновленого глутатіону (на 57,1; 40,8; 50,3; 48,2 %). Введення АОА поглиблювало порушення про-антиоксидантної рівноваги та потенціювало розвиток оксидативного стресу в мозку тварин з ГГЦ. Водночас введення NaHS зменшувало (на 18–22 %) приріст активності NADPH-оксидази, вмісту ТБК-активних продуктів та карбонільних груп протеїнів, натомість підвищувало (на 25–50 %) активність тіоредоксинредуктази, СОД, глутаматцистеїнлігази та вміст глутатіону в мозку щурів з ГГЦ. Між вмістом H_2S та показниками про-антиоксидантної системи в мозку тварин виявляли достовірні зв'язки: прямі – з активністю тіоредоксинредуктази, глутаматцистеїнлігази, вмістом глутатіону ($r=0,68$; $0,67$; $0,45$; $p < 0,05$), обернені – з активністю NADPH-оксидази, рівнем ТБК-активних продуктів, карбонільних груп протеїнів ($r=-0,49$; $-0,56$; $-0,47$; $p < 0,05$).

Важливим механізмом розвитку нейродегенеративних процесів є порушення енергетичного обміну в клітинах мозку. Введення тіолактону гомоцистеїну впродовж 14 діб спричиняло розвиток енергодефіциту в тканинах мозку, про що свідчило достовірне зменшення (на 20–30 %) вмісту АТФ та енергетичного заряду (табл. 2). Введення АОА поглиблювало ГГЦ-індукований дефіцит АТФ та зниження енергетичного заряду, тоді як введення NaHS

Таблиця 1 – Вплив модуляторів обміну H_2S на вміст гомоцистеїну і стан про-антиоксидантної систем у мозку щурів з ГГЦ ($M \pm m$, $n=8-10$)

Показник	Група щурів			
	контроль	ГГЦ	ГГЦ+АОА	ГГЦ+NaHS
	1-ша	2-га	3-тя	4-та
Гомоцистеїн (сироватка), мкмоль/л	6,58±0,40	21,4±1,42*	33,1±2,51**	15,4±0,86**§
H_2S (мозок), нмоль/мг протеїну	2,72±0,19	1,33±0,15*	0,95±0,06**	1,79±0,08**§
H_2S /гомоцистеїн	0,43±0,05	0,07±0,01*	0,03±0,01**	0,12±0,01**§
NADPH-оксидаза, нмоль/хв·мг протеїну	1,70±0,08	3,28±0,26*	4,55±0,22**	2,46±0,13**§
Тіоредоксинредуктаза, нмоль/хв·мг протеїну	6,03±0,46	3,57±0,32*	2,58±0,31**	4,51±0,28**§
СОД, ум. од./хв·мг протеїну	5,22±0,44	2,24±0,13*	1,60±0,14**	3,55±0,15**§
ТБК-активні продукти, мкмоль/г тканини	9,72±0,36	18,0±1,24*	22,0±0,84**	14,7±0,66**§
Карбонільні групи, нмоль/мг протеїну	3,29±0,29	6,05±0,38*	7,19±0,37**	5,18±0,29**§
Глутаматцистеїнлігаза, нмоль/мг протеїну	3,98±0,52	1,95±0,31*	1,09±0,23**	2,76±0,21**§
GSH, мкмоль/мг протеїну	6,33±0,41	3,28±0,39*	2,30±0,25**	4,41±0,27**§

Примітки. Тут і в таблиці 2:

1. * – $p < 0,05$ відносно 1-ї групи.
2. # – $p < 0,05$ відносно 2-ї групи.
3. § – $p < 0,05$ відносно 3-ї групи.

Таблиця 2 – Вплив модуляторів обміну H_2S на обмін аденілових нуклеотидів та ензими циклу метилювання в мозку щурів з ГГЦ ($M \pm m$, $n=8-10$)

Показник	Група щурів			
	контроль	ГГЦ	ГГЦ+АОА	ГГЦ+NaHS
	1-ша	2-га	3-тя	4-та
АТФ, мкмоль/г тканини	3,12±0,17	1,94±0,14*	1,78±0,09*	2,35±0,07*#§
АДФ, мкмоль/г тканини	0,97±0,04	1,72±0,07*	1,94±0,05*#	1,35±0,06*#§
АМФ, мкмоль/г тканини	0,65±0,03	0,97±0,04*	1,07±0,04*	0,80±0,02*#§
Енергетичний заряд	0,76±0,01	0,60±0,01*	0,57±0,01*	0,67±0,01*#§
5'-Нуклеотидаза, нмоль/хв-мг протеїну	7,24±0,48	3,35±0,32*	2,73±0,41*	5,27±0,53*#§
NTPD-аза (апіраза), нмоль/хв-мг протеїну	6,94±0,23	3,36±0,50*	2,67±0,42*	4,15±0,16*§
Метіонінаденозилтрансфераза, нмоль/хв-мг протеїну	2,05±0,17	1,18±0,30*	1,15±0,15*	1,46±0,10*
S-аденозилгомоцистеїн-гідролаза, нмоль/хв-мг протеїну	4,18±0,24	2,64±0,48*	2,51±0,23*	2,73±0,41*

підвищувало вміст АТФ та енергетичний заряд (на 21,1; 11,6 %), зменшувало диспропорцію між вмістом аденілових нуклеотидів у мозку щурів.

У мозку аденілові нуклеотиди не лише відіграють важливу роль в енергетичному обміні, а й слугують джерелом аденозину, є регуляторами нейротрансмісії, нейродегенерації, відповіді на гіпоксію/ішемію, вазодилатації, агрегації тромбоцитів та інших процесів, які опосередковуються через специфічні пуринові рецептори нейронів, ендотеліоцитів та інших клітин [15]. За умов ГГЦ сповільнювалися (в 2,07; 2,16 разів) гідроліз аденілових нуклеотидів та утворення аденозину з участю NTPD-ази (апірази) та 5'-нуклеотидази, знижувалась (в 1,73; 1,58 разів) активність S-аденозилгомоцистеїнгідролази і метіонінаденозилтрансферази. Введення АОА поглиблювало, а NaHS – пом'якшувало депримує вплив ГГЦ на вказані процеси в мозку щурів.

Отже, вміст H_2S у мозку є вагомим чинником, що детермінує зміни про-антиоксидантної системи, зменшення вмісту глутатіону, впливає на енергозабезпечення клітин та обмін аденозину за умов ГГЦ. Зниження вмісту H_2S , відновленого глутатіону й активності тіоредоксинредуктази є чинником тіол-дисульфідного дисбалансу та порушення регуляції активності редокс-чутливих протеїнів мозку. Поглиблення дефіциту H_2S у мозку збільшує масштабність ГГЦ-індукованого оксидативного стресу, енергодефіциту, а зростання вмісту H_2S має протилежний ефект – підвищує активність антиоксидантної системи, зменшує дисбаланс в обміні аденілових нуклеотидів.

Отримані нами результати узгоджуються з результатами досліджень *in vitro* та *in vivo*. Існують дані, що введення донорів H_2S викликає зниження рівня гомоцистеїну та продуктів пероксидації ліпідів у плазмі крові, підвищує

активність СОД у мітохондріях [9]. Донори H_2S (NaHS) стимулюють експресію СОД, тіоредоксинредуктази та зменшують вміст малонового діальдегіду в культурі нейрональних клітин [10]. NaHS та Na_2S можуть вивільняти глутатіон із змішаних дисульфідів, стимулювати транспорт цистеїну в клітини, зменшувати оксидативний стрес у мітохондріях [14], підвищувати активність глутатіонсинтетази [10]. Нормалізуючий вплив NaHS на енергетичний обмін у мозку за умов ГГЦ можна пояснити здатністю H_2S стабілізувати стан мітохондрій, попереджувати Ca^{2+} -індуковане відкривання мітохондріальної пори і набухання мітохондрій [7], постачати електрони на дихальний ланцюг та збільшувати продукцію АТФ шляхом окисного фосфорилування [12].

Таким чином, модуляція вмісту H_2S у мозку може бути важливою стратегією нейропротекції за умов ГГЦ і подальші дослідження в цьому напрямку відкривають нові перспективи фармакотерапії нейродегенеративних захворювань.

ВИСНОВКИ. 1. ГГЦ індукує формування несприятливого метаболічного патерну в мозку, який включає дефіцит H_2S ; оксидативний стрес, зниження активності та вмісту антиоксидантів (тіоредоксинредуктази, СОД, глутаматцистеїнлігази, глутатіону); енергодефіцитний стан; пригнічення утворення аденозину.

2. Введення інгібітора цистатіонін- β -синтази АОА поглиблює дефіцит H_2S у мозку та підвищує нейротоксичний ефект ГГЦ. Введення NaHS зменшує виразність ГГЦ, збільшує вміст H_2S у мозку, що асоціюється з регресом оксидативного стресу, підвищенням активності тіоредоксинредуктази, глутаматцистеїнлігази, вмісту глутатіону та АТФ у мозку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вплив навантаження цистеїном на ферментні системи метаболізму сірковмісних амінокислот в печінці, нирках та мозку щурів / Н. В. Заїчко, О. О. Пентюк, А. В. Мельник, О. І. Штатко // Мед. хімія. – 2010. – **12**, № 2 (43). – С. 43–49.
2. Вплив полімікроелементного препарату “Есмін” на вікові зміни вмісту гідрогенсульфіду та показників про- / антиоксидантної системи в міокарді щурів / Н. В. Заїчко, О. С. Ольховський, А. В. Мельник [та ін.] // Укр. біохім. журн. – 2014. – **86**, № 3. – С. 61–68.
3. Гіпергомоцистеїнемія: моделювання та вплив на стан судинної системи в експерименті / О. О. Пентюк, М. Б. Луцюк, К. П. Постовітенко [та ін.] // Досягнення біології та медицини. – 2004. – № 1 (3). – С. 35–38.
4. Прохорова М. И. Современные методы биохимических исследований / М. И. Прохорова. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1982. – 272 с.
5. Рыбальченко В. К. Структура и функции мембран : практикум / В. К. Рыбальченко, М. М. Коганов. – К. : Выща шк., 1988. – 312 с.
6. Brain ischemia alters platelet ATP diphosphohydrolase and 5'-nucleotidase activities in naive and preconditioned rats / S. Frassetto, M. Schetinger, R. Schierholt [et al.] // Braz. J. Med. Biol. Res. – 2000. – **33**, № 11. – P. 1369–1377.
7. Effect of hydrogen sulfide donor NaHS on the functional state of the respiratory chain of the rat heart mitochondria / O. M. Semenykhina, N. A. Strutyns'ka, A. Iu. Bud'ko [et al.] // Fiziol. Zh. – 2013. – **59**, № 2. – P. 9–17.
8. Herrmann W. Homocysteine: a biomarker in neurodegenerative diseases / W. Herrmann, R. Obeid // Clin. Chem. Lab. Med. – 2011. – **49**, № 3. – P. 435–441.
9. Hydrogen sulfide inhibits myocardial injury induced by homocysteine in rats / L. Chang, B. Geng, F. Yu [et al.] // Amino Acids. – 2008. – **34**, № 4. – P. 573–585.
10. Hydrogen sulfide protects SH-SY5Y neuronal cells against D-galactose induced cell injury by suppression of advanced glycation end products formation and oxidative stress / Y. Y. Liu, B. V. Nagpure, P. T. Wong, J. S. Bian // Neurochem. Int. – 2013. – **62**, № 5. – P. 603–609.
11. Hyperhomocysteinemia as a risk factor for the neuronal system disorders / M. Petras, Z. Tatarkova, M. Kovalska [et al.] // J. Physiol. Pharmacol. – 2014. – **65**, № 1. – P. 15–23.
12. Intramitochondrial hydrogen sulfide production by 3-mercaptopyruvate sulfurtransferase maintains mitochondrial electron flow and supports cellular bioenergetics / K. Modis, C. Coletta, K. Erdelyi [et al.] // FASEB J. – 2013. – **27**, № 2. – P. 601–611.
13. Kimura H. Physiological role of hydrogen sulfide and polysulfide in the central nervous system / H. Kimura // Neurochem. Int. – 2013. – **63**, № 5. – P. 492–497.
14. Kimura Y. Hydrogen sulphide increases glutathione production and suppresses oxidative stress in mitochondria / Y. Kimura, Y. I. Goto, H. Kimura // Antioxidants and Redox. Signaling. – 2010. – **12**, № 1. – P. 1–13.
15. Latini S. Adenosine in the central nervous system: release mechanisms and extracellular concentrations / S. Latini, F. Pedata // J. Neurochem. – 2001. – **79**. – P. 463–484.
16. Role of hydrogen sulfide in secondary neuronal injury / J. F. Wang, Y. Li, J. N. Song, H. G. Pang // Neurochem. Int. – 2014. – **64**. – P. 37–47.

П. А. Юрченко, Н. В. Заїчко

ВИННИЦКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Н. И. ПИРОГОВА

БИОХИМИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В МОЗГЕ КРЫС С ИЗОЛИРОВАННОЙ ГИПЕРГОМОЦИСТЕИНЕМИЕЙ ПРИ МОДУЛЯЦИИ ОБМЕНА ГИДРОГЕНСУЛЬФИДА

Резюме

Исследовано влияние модуляторов обмена гидрогенсульфида (H_2S) – аминоксиацетата (ингибитора цистатионин- β -синтазы) и NaHS на биохимические показатели мозга крыс с изолированной гипергомоцистеинемией (ГГЦ), индуцированной введением тиолактона гомоцистеина (200 мг/кг 14 суток). Ингибирование синтеза H_2S потенцирует ГГЦ-индуцированный оксидативный стресс, энергодифицит, нарушения обмена аденозина в мозге животных. Введение донора H_2S (NaHS) оказывает противоположный эффект: повышает активность антиоксидантных ферментов и содержание АТФ в мозге крыс с ГГЦ. Таким образом, система H_2S интегрирована в механизмы

повреждения мозга в условиях ГГЦ и разработка подходов к ее коррекции является перспективным направлением дальнейших исследований.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: гомоцистеин, гидродисульфид, мозг, аминоксиацетат, NaHS.

P. O. Yurchenko, N. V. Zaichko

M. I. PYROHOV VINNYTSIA NATIONAL MEDICAL UNIVERSITY

BIOCHEMICAL CHANGES IN RATS' BRAIN WITH ISOLATED HYPERHOMOCYSTEINEMIA IN MODULATION OF HYDROGEN SULFIDE METABOLISM

Summary

The effect of modulators exchange of hydrogen (H_2S) – aminoxyacetate (inhibitor of cystathionine β -synthase) and NaHS was estimated on biochemical indicators in rats' brain with isolated hyperhomocysteinemia, wich was induced by thiolactone homocysteine administration (200 mg/kg for 14 days). Inhibition of H_2S synthesis potentiates HHC-induced oxidative stress, deficit of energy, disorders of adenosine metabolism in rats' brain. Administration of H_2S donor NaHS has the opposite effect. It increases antioxidant enzymes activity and content of ATP in rats' brain with HHC. Thus, the H_2S system is integrated into the brain damage mechanisms in condition of HHC and possible ways of its correction are perspective direction for the future investigations.

KEY WORDS: **homocysteine, hydrogen sulfide, brain, aminoxyacetate, NaHS.**

Отримано 27.01.15

Адреса для листування: Н. В. Заїчко, Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, вул. Пирогова, 56, Вінниця, 21018, Україна, e-mail: nzaichko@mail.ru.